**Голові разової спеціалізованої вченої ради Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктору юридичних наук, професору, професору кафедри юстиції Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка Марині СТЕФАНЧУК**

**Кандидата юридичних наук, доцента, доцента кафедри юстиції Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка Ольги САЛЕНКО**

# РЕЦЕНЗІЯ

**на дисертацію Українець Ольги Борисівни на тему «Механізм легітимації судової влади в Україні», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Аналіз поданої на рецензування дисертаційної роботи дає підстави стверджувати, що представлене дисертаційне дослідження є першим в Україні монографічним комплексним дослідженням механізму легітимації судової влади, в якому обґрунтовується ряд концептуальних і важливих для теорії та практики понять, висновків, пропозицій, сформульованих авторкою особисто. Обрана авторкою тема дисертаційного дослідження має вагоме науково-правове, теоретичне та практично-прикладене значення. Фундаментальний аналіз механізму легітимації судової влади в Україні дозволив авторці сформулювати обґрунтовані рекомендації, пропозиції і висновки, що відзначаються науковою новизною та достовірністю і можуть бути предметом обговорення.

**Актуальність теми дослідження.** Україна послідовно і наполегливо виборює право громадян жити в незалежній, правовій демократичній державі, яка, окрім іншого, гарантує право на справедливий суд. Досягнення цієї мети

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
Вх. № 468 и/п
«14» 05 2024 р.

презюмує утвердження гідного рівня легітимності судової влади, що є відображення суспільної довіри та підтримки судової влади в Україні. Довіра до судової влади є спільною цінністю для громадяни та державних інституцій.

На жаль, у багатьох проведених дослідженнях, оцінка рівня довіри до судової влади, більшою мірою залежить не від аналізу об'єктивних аналітичних та статистичних даних, а від загального сприйняття довіри до суду пересічними громадянами, які, можливо, ніколи і не були в суді, а загальне сприйняття яких формується на підставі інформації, яка доступна в медіа, соціальних мережах тощо.

Перманентна суспільна нестабільність актуалізує питання суспільної довіри до владних інститутів, що складає фундамент сучасного розуміння поняття легітимності. Для забезпечення легітимності судової влади потрібен комплекс інструментів та дій, які спрямовані на закріплення в суспільній свідомості відповідного рівня такої легітимності, а саме – механізм легітимації судової влади.

З огляду на наведене, можна констатувати, що дисертаційна робота Ольги Борисівни Українець присвячена актуальній темі, яка сприятиме становленню та розвитку судової влади як шляхом аналізу теоретичних та практичних проблем легітимації судової влади, такі і через виокремлення позитивних аспектів.

**Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.** Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані дисертанткою, у своїй більшості є обґрунтованими та переконливими.

По-перше, це обумовлено критичним аналізом положень чинного законодавства України про судоустрій і статус суддів, приписів міжнародних правових актів, дослідженням численної кількості вітчизняних та зарубіжних наукових джерел, про що свідчить список використаних джерел, який складається з 268 найменувань. Такий підхід дисертантки до дослідження обраної тематики забезпечив системне вивчення широкого спектру питань,

пов’язаних із механізмом легітимації судової влади. Висловлюючи власну позицію щодо окремих із них, дослідниця коректно та з повагою стосовно поглядів інших учених веде наукову полеміку.

По-друге, обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, обумовлено застосуванням дослідницьких методів класичної теорії, що дало можливість отримати науково-обґрунтовані висновки та теоретичні положення.

Аналіз дисертації Українець Ольги Борисівни та її наукових публікацій, в яких висвітлено результати здійсненого дослідження, дає підстави для висновку про відсутність у роботі положень, що можуть бути витлумачені як порушення академічної доброчесності.

**Оцінка структури та змісту дисертації, її завершеності в цілому.** Структура роботи забезпечує логічну послідовність викладення матеріалу та засвідчує системний характер наукового дослідження. Структура дисертації логічно співвідноситься із поставленими задачами, визначеними об’єктом і предметом дослідження та охоплює як теоретичний, так і практичний аспект досліджуваної тематики. Об’єкт і предмет дослідження визначені вірно. Мета та завдання дослідження сформульовані чітко та послідовно, що дозволило авторці достатньо повно розкрити основний зміст теми, висвітлити найбільш актуальні її проблеми і зробити наукові висновки, що мають теоретичне й практичне значення.

Композиційно дисертаційне дослідження Українець Ольги Борисівни складається зі вступу, трьох розділів, що містять дев’ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 212 сторінок.

У *вступі* обґрунтовано вибір теми дисертаційного дослідження, розкривається зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначаються мета, завдання, об’єкт, предмет і методи дослідження, характеризується наукова новизна та практичне значення одержаних

результатів, подається інформація про апробацію результатів дослідження та структуру дисертації.

*Розділ 1 «Теоретико-методологічні аспекти легітимності судової влади»* складається з трьох підрозділів, у яких висвітлюється авторський погляд на теоретико-методологічні аспекти легітимності судової влади, поняття та значення легітимності судової влади, розвиток концепту легітимності судової влади в контексті розвитку українського суспільства та критерії і методи визначення рівня легітимності судової влади.

Авторка розглядає поняття легітимності судової влади в двох вимірах: як категорію, що характеризує судову гілку влади та як властивість судової гілки влади.

Використовуючи історичний метод, дисертантка виокремила сім етапів розвитку концепту легітимності судової влади в контексті розвитку українського суспільства. Це дозволило з'ясувати як позитивні, так і негативні явища становлення судової влади в Україні.

Аргументовано, що основними проблемами розвитку концепту легітимності судової влади в Україні є: і) калькування радянської моделі судоустрою на перших етапах судової реформи; іі) неспішність організаційно-правового забезпечення судової реформи; ііі) незмінність персонального складу в суддівському корпусі.

*У розділі 2 «Зміст механізму легітимації судової влади»*, що охоплює чотири підрозділи, досліджуються: об'єкт легітимації – судова влада, суб'єкти легітимації судової влади, а також умови та інструменти легітимації судової влади.

Імпонує авторське резюме, що судді є суб'єктами легітимації судової влади, а не об'єктом у цьому процесі.

Окремим предметом уваги авторки є те, що запропоновано широку систему суб'єктів легітимації судової влади: і) судді; іі) органи суддівського врядування, самоврядування та судового адміністрування, посадові особи судової гілки влади; ііі) громадяни України, особи без громадянства та

іноземці; iv) інститути громадянського суспільства; v) органи державної влади; vi) владні суб'єкти міжнародного права.

Аналізуючи механізм легітимації судової влади, авторка слушно структурує взаємопов'язаний комплекс умов легітимації судової влади, які пов'язані між собою і часто є похідними одна від одної, проте не є ієрархічно залежними.

Також дисертантка приділяє увагу класифікації інструментів легітимації судової влади в Україні. Серед яких виділяє наступні групи інструментів: і) організаційно-правові, іі) процесуальні, ііі) формально-юридичні, iv) семантико-символічні, v) морально-етичні, vi) суспільно-медійні.

*Розділ 3 «Шляхи удосконалення національного механізму легітимації судової влади»* передбачає два підрозділи, що розкривають правову природу кризи легітимності судової влади, як особливість її розвитку, та закріплюють фактори делегітимації судової влади і шляхи мінімізації їх впливу.

Авторка удосконалила теорію кризи легітимності судової влади, яка ілюструє особливості розвитку судової влади, що однаковою мірою залежить як від правосвідомості населення, так і від розуміння та усвідомлення безпосередньо судовою владою ролі та змісту власної легітимності. Наводить аргументи на користь того, що легітимність судової влади завжди матиме незавершений характер, оскільки реалізується за умов стратифікованого соціуму, у якому не може бути абсолютного збігу інтересів індивідів та його груп, оцінок ними правової культури та політичного життя.

Українець Ольга Борисівна диференціює фактори делегітимації судової влади на окремі групи з метою формування системного підходу щодо напрямів і засобів відновлення довіра до судових інституцій в Україні.

Загалом зауважу, що робота характеризується системністю, послідовністю та логічністю викладення матеріалу, обґрунтованістю основних висновків та власної позиції, доступністю для сприйняття. Дисертаційна робота Ольги Борисівни Українець є самостійною, цілісною та завершеною науковою

працею, в якій вирішено поставлене наукове завдання відповідно до обраної теми дослідження.

Дисертацію оформлено відповідно до вимог, які ставляться МОН України до такого виду робіт. Комплексні дослідження відповідають науковій спеціальності, за якою здійснено дослідження. Повнота викладу дисертанткою основних результатів дослідження у дисертації, авторефераті та публікаціях відповідає вимогам МОН України.

**Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій.** Комплексне опрацювання та системний аналіз попередніх наукових робіт філософсько-методологічного спрямування, наукових робіт про легітимацію судової влади, про окремі аспекти судової влади, судової системи і статусу суддів, а також опрацювання та системний аналіз нормативних джерел різної юридичної сили та значення, матеріалів професійних емпіричних досліджень з питань, які розглядаються в роботі, дало можливість авторці сформулювати обґрунтовані наукові положення, висновки та рекомендації.

Наукова новизна одержаних результатів полягає насамперед у тому, що дисертація є кваліфікаційною науковою працею, в якій містяться нові науково обґрунтовані результати, які в своїй сукупності розв’язують наукове завдання, що виявляється у поглибленні наукових знань і комплексній розробці положень стосовно організаційних та правових засад механізму легітимації судової влади в Україні та підготовці науково обґрунтованих пропозицій щодо удосконалення чинного законодавства та практики у відповідній сфері.

Цінним у даному дослідженні є те, що у роботі приділяється увага як формулюванню та обґрунтуванню нових наукових положень, пропозицій та висновків, так і уточненню, вдосконаленню та подальшому розвитку наявних теоретичних знань із заявленої тематики. До найбільш вагомих наукових положень, що характеризуються новизною або її елементами, слід віднести те, що у роботі:

- запропоновано розглядати легітимність судової влади не лише як рівень суспільної довіри до судів [оскільки часто загальне сприйняття у

пересічних громадян формується на підставі інформації, яка доступна в медіа, соціальних мережах тощо], а й як спроможність і здатність судів до нормотворчості через судовий прецедент. У підтримку таких положень зауважу. По-перше, запорукою формування довіри та зміцнення авторитету судової влади є насамперед якість, обґрунтованість і передбачуваність судових рішень, по-друге, двовимірний підхід дозволить комплексно та об'ємно ілюструвати даний концепт;

- виокремлено етапи розвитку інститут легітимності судової влади, що дозволяє простежити динаміку позитивних та негативних явищ становлення судової влади в Україні;
- досліджено об'єкт легітимації, яким є судова влада, та виокремлено суб'єктів легітимації. Окремо зауважу про констатацію того, що судді є суб'єктами легітимації судової влади, а не об'єктом у цьому процесі.

**Наукове та практичне значення дисертаційної роботи** полягає в тому, що сформульовані авторкою висновки, рекомендації і пропозиції є вагомим внеском як у науку, так і в практичну діяльність органів судової влади. Результати дослідження сприятимуть оптимізації діяльності судів, суддів, органів суддівського врядування та самоврядування, органів судового адміністрування тощо. Сформульовані авторкою висновки, рекомендації та пропозиції становлять підґрунтя для формування оновлених засад правозастосовної та судової практики.

Сформульовані й обґрунтовані в дисертації висновки, конкретні пропозиції та рекомендації можуть бути використані для вдосконалення чинного законодавства України про судоустрій та статус суддів, а також при розробці проєктів законодавчих актів, які стосуються судоустрою, судочинства, статусу суддів, виконання судових рішень та інших питань, пов'язаних із функціонуванням судової влади в України.

Результати дослідження, що отримані в роботі, можуть бути корисними у науково-дослідницькій сфері та в освітньому процесі, зокрема при написанні навчальних посібників та підручників.

**Про особистий внесок дисертантки та повноту викладення наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації**. Викладені в дисертації висновки й положення, що становлять її новизну, розроблені авторкою особисто.

Змістовне наповнення, перелік та кількість публікацій, апробація результатів дисертації відповідають встановленим вимогам. Основні положення та висновки, сформульовані в дисертаційному дослідженні, знайшли своє відображення у 8 наукових публікаціях, серед яких: 4 – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань із юридичних наук та 4 – у збірниках тез доповідей на науково-практичних конференціях.

Слід відмітити, що наукові публікації відповідають вимогам п. 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою № 44 Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р.

Апробація результатів дослідження є достатньою.

**Разом з тим, у роботі мають місце дискусійні положення, які полягають у такому:**

1. Розділ 2 дисертаційного дослідження присвячено, окрім іншого, інструментам легітимації судової влади, а розділ 3 дисертації – питанням про кризу легітимності судової влади та делегітимації як процесу, що призводить до неї. У цих частинах роботи наведено ті інструменти та фактори, які дають змогу визначити, продемонструвати чи виокремити певні позитивні й негативні риси функціонування судової влади, які в своїй сукупності формують відповідний рівень її легітимності.

Погоджуюсь, що існують прикрі моменти, які негативно впливають на рівень легітимності судової влади. Водночас, хочу зауважити, що окремої уваги потребують позитивні аспекти. Для прикладу, в роботі згадується, що індикатором кризи легітимності судової влади є істотне зниження показників звернення до суду. Водночас за статистичними даними на розгляд судів у

2023 році надійшло майже 4 млн. 50 тис. справ і матеріалів. Це на 55 % більше ніж в 2022 році, та дещо навіть перевищує показники 2021 року. Надходження справ у 2023 році до місцевих судів збільшилось на 55 % у порівняні з 2022 роком, до судів апеляційної інстанції – на 63 %. Діяльність Верховного Суду характеризується такими ж тенденціями. Тобто, попри війну, попри тимчасову окупацію частини території України, попри виїзд громадян закордон та внутрішню міграцію, попит на суд в другий рік війни відповідає попиту на суд у довоєнний рік.

Окремо, для прикладу, зазначу, що в кримінальній юрисдикції лише приблизно 1 % заявлених в процесуальний спосіб відводів, а громадяни подають лише близько 20 % апеляційних скарг у кримінальному судочинстві, тобто, 80 % людей погоджуються з судовими рішеннями судів першої інстанції.

Такі цифри свідчать і про позитивні тенденції у контексті довіри до національних судів.

2. У роботі виокремлено суб'єктів легітимації судової влади серед яких є органи державної влади. Водночас у роботі чітко не визначено, які саме органи державної влади і в якому обсязі беруть участь у процесі легітимації судової влади як суб'єкти такого механізму. Для прикладу, не визначено роль Верховної Ради України, як законодавчого органу, який окрім того, що приймає конститутивні законодавчі акти про організацію і діяльність судової влади (наприклад, Конституція України, Закон України «Про судоустрій і статус суддів», процесуальні кодекси тощо), приймає ті законодавчі акти, які епізодично позначаються на організації і діяльності судової влади (для прикладу, повноваження Верховної Ради України щодо утворення та ліквідації суду законом тощо). Окремо зауважу про залученість органів як законодавчої, так і виконавчої влади до бюджетних правовідносин щодо фінансування судової влади. Вважаю, що у роботі недостатньо досліджено ці компоненти.

3. Також зауважу про доцільність посилення окремих положень дисертаційного дослідження міжнародними стандартами. Для прикладу, у контексті аналізу корупції, як чинника, що негативно впливає на рівень довіри

до судів в Україні, окрім Висновку Консультативної ради європейських суддів № 21 (2018) про запобігання корупції серед суддів від 9 листопада 2018 року доцільно звернути увагу на свіжий Спільний висновок Венеційської комісії та Генерального директорату з прав людини та верховенства права щодо проєкту змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів щодо діяльності Верховного Суду та органів судової влади від 9 жовтня 2023 року. Цей висновок стосується аналізу додаткових процедур для підвищення довіри суспільства до судової влади, а саме проведення моніторингу роботи суду, проведення психофізіологічного опитування із застосуванням поліграфа як для суддів (під час проведення моніторингу роботи суду, переведення судді до іншого суду, здійснення дисциплінарного провадження щодо судді), так і для кандидатів на посаду судді.

Висловлюючи наведені зауваження, слід зазначити, що вони спрямовані на розвиток подальшого наукового пошуку дисертантки. Мої зауваження є виразом власного бачення розкриття предмету дослідження, або ж торкаються тих питань, які були не в повній мірі обґрунтованими чи аргументованими, та викликані тим, що дисертаційна робота за об’ємом має свої обмеження, встановлені вимогами МОН України, а питання, які можуть бути розглянуті в межах даної теми дослідження є досить численними. Зауваження не стосуються концептуальних положень дисертації та слугують приводом для дискусії в ході публічного захисту дисертаційного дослідження. Наведені зауваження не впливають на раніше висловлену загальну позитивну оцінку роботи, а свідчать лише про її актуальність, комплексність та багатогранність досліджуваних питань.

Таким чином, за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значущістю здобутих результатів, а також за змістом, кількістю, обсягом публікацій і повнотою опублікованих дисертанткою матеріалів, робота Ольги Борисівни Українець на тему «Механізм легітимації судової влади в Україні» відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та

вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

З огляду на наведене зауважу, що авторка дисертаційного дослідження, Українець Ольга Борисівна, набула теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у сфері професійної діяльності, оволоділа методологією наукової діяльності, а також здійснила власне наукове дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення.

А тому за результатами публічного захисту здобувачка наукового ступеня Українець Ольга Борисівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

РЕЦЕНЗЕНТ:

**кандидат юридичних наук,**
**доцент, доцент кафедри юстиції**
**Навчально-наукового інституту права**
**Київського національного університету**
**імені Тараса Шевченка** **Ольга САЛЕНКО**

Підпис засвідчую
Вчений секретар НДЧ
Караульна Н.В.
14.05.2024р.

Київський
національний університет
імені Тараса Шевченка
Вх. № 468 нрп
«14» 05 2024 р.